

UDK 28-1:929 Jalal al-Din Rumi M.(049.3)

Primljeno: 28. 06. 2024.

Stručni rad
Professional paper

Rijad Šestan

KORISNA PROPEDEUTIČKA PRIPREMA ZA ČITANJE RUMIJEVE *MESNEVIJE*

[*Nevjestina noć: Mevlana – Zbornik radova u povodu 750 godina od preseljenja Dželaludina Mevlane Rumija, Edib Kravić (ur.), Udruženje derviških redova “Tarikatski centar” u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2024*]

U izdanju Udruženja derviških redova “Tarikatski centar” objavljen je Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije „750 godina od preseljenja Dželaluddina Mevlane Rumija”. Konferencija je održana u Tuzli u organizaciji tekije „Šejh Ahmed Nurdin“ u okviru 34. akademije Šebi Arus koja bilježi kontinuitet još od 1990. godine. Značajno je istaći da svoje aktivnosti nije prekidala ni za vrijeme ratnih dejstava. Datum njenog održavanja bio je na 750. godišnjicu od smrti Dželaluddina Mevlane Rumija – 17. decembra 2023. godine. Cilj naučne konferencije, a time i ovog Zbornika, bio je da se ukaže na bogat doprinos Dželaludina Mevlane Rumija muslimanskoj duhovnoj i mislećoj tradiciji. S obzirom na to da je riječ o ličnosti koja je svojim duhovnim genijem, intelektualnom pronicljivošću i plemenitim karakterom utkala svoj uticaj u brojne discipline, zasigurno je bilo opravdano organizirati jedan ovakav međunarodni multidisciplinarni znanstveni skup u Tuzli.

Također, jedan od ciljeva konferencije bio je da se ovom muslimanskom polihistoru pruži zaslužena pažnja i izvan tekija ali i drugih prigodnih mjesta gdje se *Mesnevija* čita i tumači. Diskurs o Mevlana Dželaluddinu Rumiju i njegovom djelu nije nepoznat na području Bosne i Hercegovine. Naprotiv, postoji na ovim prostorima tradicija čitanja i tumačenja *Mesnevijs* o kojoj se čitalac može informisati i u ovom

Zborniku. Tekstove su pisali autori različitih profila, diferentnog obrazovnog backgrounda. Svoje radove zgotovili su filozofi, politolozi, pedagozi itd. S obzirom na imena učesnika (prof. dr. Enver Halilović, dr. Fuad Hadžimehmedović, doc. dr. Izet Hadžić, doc. dr. Nihad Čamdžić, doc. dr. Nedim Čirić, dr. Sead Seljubac, prof. dr. Gholamreza Salemian, prof. dr. Qobad Soleimani i mr. Zajim Kruško), njihova akademska postignuća i status u nauci i društvu uočava se namjera urednika da se ova tema ponudi široj znanstvenoj zajednici.

U prvom tekstu pod naslovom „Mevlana Dželaluddin Rumi i njegov ‘‘ljubavni’’ misticizam“ autor Fuad Hadžimehmedović razmatra pojam *irfan* te navodi poimanje istog kod tri muslimanska učenjaka Muhjuddina ibn Arebija, Imama Muhammeda Gazalija i Mevlane Dželaluddina Rumija. Mevlanina istinska ljubav je dar Božiji i postiže se samo kroz znanje koje prelazi granicu imanentnog u transcendentno i raskriva zastore iza kojih se krije stvarnost. Tako ne postoje riječi koje mogu opisati ljubav i život. Slikovito nam to pojašnjava kroz riječi Mevlane da su duša i tijelo međusobno povezani. Tijelo je svjesno postojanja duše i njenog uticaja ali nije u stanju vidjeti je. Tako je, navodi autor, i ljubav prisutna iako je nismo u stanju vidjeti.

U tekstu Envera Halilovića „S ljubavlju-znanjem k Bogu“ ukazuje se na lepršavost i bogatstvo Mevlanine misli kao i na to da ju je teško svrstati u jednu klasičnu filozofsku ili klasičnu teološku školu. Tekst *Mesnevijs* iščitava iz jednog drukčijeg rakursa i poredi ga, u nekim slučajevima, sa razumijevanjem pojmova u zapadno-evropskoj filozofskoj misli. Pored toga autor propituje razumijevanja sufizma. Primjećuje da sufizam nije oblik ljudskog bijega od svijeta i da se islam ne može reducirati isključivo na pokornost Bogu.

Ghobad Soleimani u radu „Ljubav u očima Mevlane“ ukazuje na duboko i prostrano razumijevanje ljubavi koje nije moguće obuhvatiti riječima. Kada naklonost postane toliko snažna, pojašnjava autor kroz riječi Hasnazadea Amolija, naziva se ljubavlju (‘išk). Koliko god se trudili opisati i definisati ljubav riječima, to se nikada neće postići jer ljubav se, prema Mevlani, mora iskusiti i doživjeti. Za ljubav se koriste različite metafore: svjetlo, sunce, svjetiljka, svijeća, vatra, more itd. Tarikat kod Mevlane, ističe autor, nije odvojen od puta Poslanika a.s. i utemeljen je u ašku, koji predstavlja oslobađanje od sebe, i u sema’u, koji je on smatrao znakom svjesnosti. Kako bi se Mevlanina misao bolje razumjela, autor je u posebnom poglavlju „Put formiranja Mevlanine ličnosti i misli“ prezentirao nekoliko detalja iz njegove biografije u kojoj posebno ističe susret s Šems Tabrizijem. Primijetio je da se Mevlana koristi kratkim ali sadržajnim izrazima u saopćavanju svoje misli. Koristeći se ajetima, predajama, alegorijama i parabolama znao bi, kaže autor, u jednom stihu pjesme ili jednim poređenjem prenijeti cijeli jedan svijet značenja. Navodi mišljenja

koja Mesneviju smatraju komentarom kur'anskih ajeta i Sunneta Božijeg Poslanika s.a.v.s. Mesneviju, smatra autor, može tumačiti samo neko ko je blizak Rumijevim uvjerenjima i ko je iskusio otkrovenje i to poezijom koja proizlazi iz gnostičkog duhovnog stanja. Mesnevija, prema riječima samog Mevlane, predstavlja osnove osnova vjere koje nam pomažu u otkrivanju tajni dostizanja Istine i potpune uvjerenosti (jekin). Cijela Mesnevija je prožeta kur'anskim idejama, argumentima i mislima, samo su u drugom "ruhu" i izgledu prezentirani. Autor zaključuje svoj rad konstatacijom da je Rumija učinilo slavnim i poznatim ljubav i iskreno djelovanje radi Gospodara svjetova i slijedeće učitelja, šejhova, vodiča i muršida.

Nihad Čamdžić u radu „Heirat i akl u Mevlaninom duhovnom i intelektualnom univerzumu” ukazuje na proturječno razumijevanje pojma znanja i njegove vrijednosti kao jedne od glavnih prijepornih tačaka gdje se međusobno ne slažu tradicionalna islamska ulema, islamske apologete i filozofi, s jedne strane, i sufije, s druge strane. S tim u vezi, autor je kroz stihove u Mesneviji predstavio Mevlanino razumijevanje pojma *heiret* (duhovna zbuđenost i zapanjenost) i *'aql* (um, intelekt) i razloge zbog kojih postoje nesuglasice. Čamdžić naglašava da je razumijevanje pozicije razuma kod Mevlane otežano zbog pjesničkog karaktera njegovih glavnih djela u kojima autor čas veliča i uzdiže razum, a u nekim situacijama pjesničkog zanosa smatra ga bezvrijednim, teretom saliku i preprekom spoznaji uzvišenih istina. Dalje u svom radu govori o dva uma: univerzalnog i djelomičnog ili partikularnog uma. Partikularni um igra ključnu ulogu u osiguranju uspjeha čovjeka u ekonomskom, društveno-političkom životu i prirodnim znanostima. Ukoliko zanemari ovu ulogu razuma suočit će se sa mnoštvom tegoba, čak možda doživjeti i duhovno posrnuće jer siromaštvo vodi nevjerstvu. Ovom umu, ističe autor, Mevlana dodjeljuje ulogu nadzornika nefsa i kontrolora ljudskih prohtjeva i korektora ljudskog ponašanja. Ipak upozorava nas i na njegove manjkavosti: pogrešivost, ograničenost i samoobmanjujuće svojstvo što može dovesti do oholosti, ponosa, samodopadljivosti i osjećaja samodostatnosti partikularnog uma. Ovo je razlog zašto Mevlana i druge sufije često kritikuju partikularni um i pozivaju na njegovo odbacivanje, odnosno ograničavanje njegovog domena i opsega. Partikularnom umu potrebna je pomoć Univerzalnog uma, bilo u formi Božijih izaslanika, vjerovjesnika ili evlija i duhovnih učitelja, bilo u formi nadahnuća. Univerzalni um se ne otkriva svakom čovjeku niti u podjednakom stupnju i sa istim intezitetom. On je dar Božiji. U nastavku teksta autor objašnjava pojam *heytrat* (kolebanje, nedoumica, zapanjenost, smetenost) i pojašnjava da tamo gdje završava djelomični um započinje djelokrug univerzalnog uma, a ulaznica u tu sferu je *heytrat*. Za Mevlanu, primjećuje autor, *heytrat* nije samo poželjno već i prijeko potrebno stanje za svakog onog koji teži spoznaji

transcendentnih istina. Uloga vjere i jeste da ljude željne spoznaje uvede u stanje hejrata, potpune predanosti Allahovoj odredbi i volji, nakon čega se u srcu salika pojavljuje pronicavost (*besiret*) i duhovno viđenje.

Izet Hadžić i Mehmed Čaušević informišu čitaoca o vremenu u kojem je živio Mevlana (1207-1273) obilježenom surovim mongolskim osvajanjima i trima krstaškim ratovima. Njegovo porijeklo i duhovno zrijeenje predstavljeni su u kratkim crtama sa posebnim osvrtom na susret s Šemsedinom Tabrizijem. Njegov učenik Husamedin Čelebi posluzio je Mevlani kao inspiracija za poemu *Mesnevija*. Dalje primjećuju da je Mesnevija zbog svog jednostavnog jezika i pripovjedačkog stila prijemčiva širim masama kao i da je sva dotadašnja duhovna tradicija islamskog svijeta ponovno zablistala punim sjajem u Mevlaninoj *Mesneviji*. Jedan odsjaj te bujne tradicije reflektirao se i u razumijevanju vlasti i druženju sufija s vladarima o čemu se govori u nastavku teksta. Mevlana, kažu autori, poziva vladare da cijene i poštuju ljude jer je čovjek čista i prozirna voda u kojoj se zrcale svojstva Boga. Podsjeća na obavezu učenih i plemenitih da stanu u odbranu obespravljenih a za nasilnike i nepravednike najavljuje mračnu budućnost. U daljnjem tekstu autori informišu da su poznati osmanski vladari dali značajan doprinos širenju Mevlaninog učenja a i sami su bili pripadnici ovog reda. Također, dat je kratak pregled uticaja Mevlaninog učenja u Bosni i Hercegovini.

U radu Gholamreze Salemiana „Status irfanskih položaja (maqam) u Velikom divanu (Koliyate Shams)” saznajemo da Mevlana ima i druga djela osim *Mesneville*, poput *Velikog divana* koji je podsjetnik na njegovu čežnju usljed razdovjenosti od Šams Tabrizija. Autor obrazlaže da islamski tesavvuf i irfan ima dva dijela: teorijski i praktični koji predstavljaju dva krila irfana za let i dosezanje do istine. Značajni pojmovi za praktični i teorijski segment irfana su stanje (*hal*) i položaj (*maqam*). Autor pojašnjava da je *hal* utjecaj iz nevidljivog na srce arifa koji je prolazan i ne traje dugo. Međutim, ako arif vježbom, koncentracijom, samodisciplinom i spoznajom postigne da taj uticaj postane trajan onda ostvaruje položaj (*maqam*). U daljem tekstu prezentuju se ranija istraživanja o irfanskim aspektima *Velikog divana* poput *Rječnika irfanskih termina* Kej Manesha. Autor ističe značaj susreta Mevlane i Šamsa Tabrizija – susreta koji je promijenio njihov lični život ali i u mnogome uticao na preokret u islamskom irfanu i perzijskoj književnosti. Ključni elementi ovog rada su maqami koji se razmatraju u poglavlju *Refleksija sedam položaja u djelu Koliyate Shams*.

U radu Nedima Čirića prepoznaje se ozbiljan znanstveni pristup temi „Pedagogijske determinante odgojnog rasta u Rumijevoj misli i odgoju”. Rumijeva misao

o odgoju i odgojnom rastu pojedinca ističe značaj ljubavi, introspekcije, tolerancije i jedinstva. Ove vrijednosti, pojašnjava autor, kao resursi za razvoj ličnosti, doprinose duhovnom uzdignuću kroz koje se individua nastoji približiti okrilju Allahove dž.š. milosti i doprinijeti harmoniji društva. Čovjek je, naglašava autor, jedino biće koje ima potrebu za odgojem pa je odgoj u svim kulturama važan aspekt djelovanja porodice, odgojnih institucija i sl. Učenje je, napominje autor, nadređeni pojam svim pedagoškim nastojanjima, pa se i u pedagogiji čovjek tretira kao biće koje učenjem i odgojem postaje ihsanom (robovati Bogu kao da Ga vidiš, jer ako ti Njega ne vidiš On tebe uvijek vidi). Tijelo je, prema Mevlaninoj filozofiji, samo sredstvo duše, ističe autor, dok je funkcija života, misli, volje i različitih stanja i halova čovjeka uvjetovana isključivo dušom. Prema autoru, Mevlana je svoje odgojne misli izgradio na temelju prvenstva nematerijalne i besmrtnne duše. Tijelo je samo naizgled, dalje pojašnjava autor Mevlanino poimanje čovjekove zbilje, izvor ljepote, djelatnosti, veličanstva, misli, volje, ali da to nije ništa više od same obmane jer život, radost, svježina i ljepota tijela, kao i misao, vid, sluh, govor, svi učinci čovjekovog života jesu iz okrilja duše. Autor potom Mevlanino učenje dovodi u savremeni kontekst. Naglašava da je razvoj moderne tehnologije uticao na isključivanje roditelja iz procesa odgoja vlastite djece. Pod uticajem tehnološke revolucije aktualizirani su novi oblici socijalizacije i novi tipovi individualnog i kolektivnog identiteta, a obrazovni sistemi (porodica, škola i sl.) su se našli pred novim izazovom. Zatim prezentira koncept koji podrazumijeva integraciju četiri temeljna tipa učenja ukoliko obrazovanje želi ostvariti uspjeh u svojim zadacima (učiti znati, učiti činiti, učiti zajedno živjeti i učiti biti). Upravo u Mevlaninoj misli o odgoju ključni elementi su ljubav kao temelj, tolerancija i razumijevanje, traženje istine i učitelj kao vođa i uzor. Njegov holistički pristup odgaja uravnotežene i moralne individue. Odgojen čovjek je, konstatira autor, prema Rumijevoj filozofiji odgoja, ispunjen ljubavlju prema Bogu, ljudima i stvaranju. Ljubav je glavni pokretač i osnovna snaga u svakom odnosu pa i između odgajatelja i odgajanika i ona (ljubav) ima moć transformacije svega.

U radu Seada Seljubca „*Mesnevice* u tefsiru sure Jasin” razmatraju se komentari pet ajeta pomenute sure uz koje je Šejh Ismail Haki u svom tefsiru *Ruhul-bejan* koristio bejtove iz *Mesnevice*. Autor konstatira da je Ismail Haki koristio *Mesneviju* na četrnaest mjesta i da je izdvojio pedesetsedam bejtova iz pet tomova (izuzev drugog toma). Zbog obimnog materijala sagledava samo bejtove iz prvog toma tj. četrnaest bejtova koji su korišteni u komentaru pet ajeta sure Jasin (36: 8, 9, 34, 47, 53). Primijetio je da se prevodi *Mesnevice* kod tri prevodioca razlikuju – hadži Fejzullah-efendija primjenjuje opisno prevođenje, Ahmed Mešić također ali se još

služi i zgradama kako bi povezoao dijelove i ponudio kompletniju cjelinu, dok se Elvir Musić potrudio u svoj prevod unijeti poetičnost. Na kraju autor ukazuje na pouke iz odabranih ajeta i njihovih komentara potkrijepljenih bejtovima iz Rumijeve *Mesnevice*.

Zajim Kruško u radu „Mevlevijski šejhovi u BiH u posljednjih dvije stotine godina” predstavlja biografske podatke iz života mevlevijskih prvaka u Bosni i Hercegovini u posljednjih dvjesto godina. Autor je koristeći se arhivom Islamske zajednice u BiH obznanio nekoliko imena mevlevijskih šejhova Isa-begove tekije na Bentbaši koje nijedan autor do sada nije spominjao (šejh Osman Muladžaferović, šejh Husein ef. Glibo, šejh Mehmed Nuri efendija). Pojasnio je i specifičnosti mevlevijskog usula kao i to da su mevlevijski šejhovi, zahvaljujući centralizovanom sistemu tarikata u Osmanskoj državi, morali dobiti ovlaštenje centralne mevlevijske tekije u Konji. U radu su priložene i dvije fotografije. Na jednoj je zabilježen događaj sa dodjele menšure reisu Džemaludinu Čauševiću gdje su mevlevijski šejh Ruhi ef. Šehović i nekoliko derviša izvodili ilahije uz pratnju naja u haremu Careve džamije u Sarajevu. U tekstu koji slijedi autor prezentira biografske podatke šejhova.

Na kraju Zbornika nalaze se recenzije Amira Karića, Ćazima Hadžimejlića i Nedžada Grabusa sa vrijednim zapažanjima o prezentiranim radovima u Zborniku. Karić naglašava da je Rumijev univerzum oblikovan Kur'anom i Poslanikovom a.s. predajom, a da je njegova poezija poziv ka Bogu. Hadžimejlić ističe da Zbornik čine originalni i relevantni naučni radovi koji sagledavaju *Mesneviju* i duhovnost iz različitih akademskih perspektiva. Grabus primjećuje da su radovi u Zborniku pisani jasnim stilom, naučnom akribijom, utemeljeni na relevantnoj literaturi i metodologiji koja im daje izvornost i autentičnost u razumijevanju Mevlaninog učenja.

Zbornik prije svega predstavlja značajan doprinos u razumijevanju, ne samo *Mesnevice* i uopće Mevlaninog djela već i samog sufizma. Autori su se potrudili da na mnogim mjestima ukažu na pogrešnu percepciju i razumijevanje određenih segmenata i pojmova unutar tesavufske misli i prakse. Stoga ovaj Zbornik može se preporučiti i kao jedan vid propedeutičkog štiva prije čitanja same *Mesnevice*. Također, Zbornik je doprinos izučavanju islamske kulture i tradicije na ovim prostorima kao i suvremenoj historiografiji. S druge strane, sa *Mesnevijom* i poviješću njenog tumačenja na ovim prostorima sudjeluje se u kulturi pamćenja kao kontinuitetu truda naših prethodnika. Tumačiti *Mesneviju* i naučno je valorizirati najprikladniji je način aktualizacije Mevlaninih misli i ideja u ovom vremenu. Razmijevajući tekstove ovog Zbornika u kontekstu suvremenog doba može se uvidjeti aktualnost spomenutih tema i promišljanja. Autori su aktualizirali temu ljubavi nasuprot današnjeg

materijalizma, temu ljudskosti utemeljene u ljubavi nasuprot golog interesa i drugih niskih poriva, temu pravde, pravednog vladanja i upravljanja naspram nepravde i ugnjetavanja.

Adresa autora
Author's address

Rijad Šestan
Behram-begova medresa, Tuzla
rijad_s@yahoo.com

